

A kötet felépítése; a szövegek közlés módja

Ecsedi Báthory István kézirata a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában található erősen megrongált, néhol penészes, hiányos állapotban (jelzete: K 61). Terjedelme 165 levél; az eredetinek csupán mintegy harmadrésze maradhatott fenn.

Három mű megmaradt részeit foglalja magába: az első rész (a kézirat könyvtári számozása szerint, mely először tett kísérletet a teljesen összekeveredett levelek sorrendbe állítására) a 122. levélig Báthory vallásos meditációit tartalmazza, melyeknek utolsó változatát 1605 januárjában fejezte be; a 122-131. levélen egy latin ars orandi található az imádkozás hasznáról és módjáról, mely a meditációk befejezésével egyidőben keletkezhetett; majd végül a 132-165. levélen egy, a Szent-háromsággal kapcsolatos vitairat zárja a művek sorát, melynek keletkezési idejét 1595-1600 közé tehetjük.

(A "levelek" sorrendje kiadványunkban) A jelenlegi számozásban olyan, első olvasásra is nyilvánvaló hibák találhatók, hogy meg kellett kísérelni a levelek újrendezését. Ezt megnehezítette, hogy az egyes leveleket semmiféle előre- vagy visszajelzés, órszó stb. nem köti össze; hogy a levelek (sőt a lapok is) "mondattanilag zártak": csak igen ritkán került át egy-egy megkezdett mondat folytatása a következő lapra; valamint, hogy az eredeti műveknek nem valamely egységes, egybefüggő része maradt ránk, hanem innen is, onnan is kisebb-nagyobb részek - s ezek is összekeveredve. A rendezésnél a mi eljárásunk sem lehetett egészen következetes (már az eltérő műfajok miatt sem).

A szubjektív hangú, néha csapongó - bár sodró áradatú - meditációk esetén semmiféle logikai szerkezetet nem lehet rekonstruálni; a könyörgés, panasz, fohász és bűnvallás témái visszatérően ismétlődnek (hiszen a lélek ugyanazon gyötrelme-

it járja be Báthory újra és újra). Itt megtartottuk a kézirat számozását és sorrendjét - feltüntetve kiadásunkban mindenütt az egyes lapok kezdeteit, s jelöltük a recto (=a), verso (=b) oldalakat is. A szöveget folyamatosan közöljük, ahol azonban a két egymás után következő lap észrevehetően, értelemzavaróan eltér, ott ezt sorkihagyással és pontokkal jelöltük.

Könnyebb volt a helyzet a teológiai értekezésnél (az Atya, Fiú és Szentlélek személyével foglalkozó részeknél), ahol az érvelés logikájára és a Báthory által megadott szerkezetre is támaszkodhattunk. Természetesen a három nagy egységben belül az egyes témák sorrendje már eléggé esetleges. E műben - s az ars orandiban - sorrendi változtatásokat hajtottunk végre: a jegyzetekben indokoljuk e változtatások okait; de jelöltük az eredeti lapszámot is egy esetleges későbbi, tökéletesebb rekonstruálás megkönnyítése végett. A hiányokat, a lapok hibás sorrendjét ez esetben is sorkihagyással és pontokkal /.../ jelöltük.

(A szövegekészítés módja) Kiadásunk megtartja Báthory kéziratából a jellegzetes "kikezdéseket". Lapszéli jegyzeteit technikai okokból, nem a margón, hanem a szövegbe beolvasztva, * * között közöljük az után a szó, kikezdés vagy egész oldal után, amelyhez tartozott. Az egy-két szavas marginális szövegjavításokat, akárcsak a sorközötti beszúrásokat, folyamatosan helyeztük be a szövegbe, de a jegyzetek mindenütt utalnak arra, hogy mely szavak, részek a szerző utólagos betoldásai, javításai.

Báthory lapszélen feltüntetett bibliai locusmegjelöléseit - technikai okokból - a szövegekészítésből elhagytuk, a jegyzetekben azonban minden esetben közöljük ezeket.

A kéziratot a lehetőségekhez mérten betűhíven kívántuk közölni, néhány jelet írtunk csak át:

o, ó, õ, õ = ö/ö, õ hangértékben/

u, ú, ū = ü /ü hangértékben/

ſ = s

z̄ = z

ch = ch

ÿ = y /igen ritkán ii, ij, ji vagy y-lágyító hangértékben/

e
a = ae /csak latin szövegrészeknél használja/

Gyakran kettőzi az n és m betűket, ilyenkor sokszor kevesebb vagy több van egy "szárral", ezeket az eltéréseket nem jelöltük. - Kis- és nagybetűit pontosan megtartottuk.

A szöveg gondozása során alkalmazott jelek:

- () = Báthory saját zárójele
 < > = kihúzás, törlés az eredetiben - a jegyzetben adjuk
 < ? > = olvashatatlan kihúzás, törlés az eredetiben - jegyzetben adjuk
 / / = a sajtó alá rendezők kiegészítése, megjegyzése, emendálása
 / ! / = sic; a főszövegben nem javítottunk, a javított alak a jegyzetben található
 / ? / = bizonytalan olvasat
 /.../ = néhány betűs hiány vagy olvashatatlan rész a szövegben
 /...../ = hosszabb hiány vagy rongálódás (ha egy sornál több, a jegyzet jelzi a hiány mértékét); ugyanígy jelöljük a levelek folytonosságának megszakadását.

A főszöveg központozása Báthory eljárás módját követi.

Rövidítéseit a bibliai helyek kivételével jelölés nélkül mindenütt feloldottuk.

CSB mpria = a "Comes Stephanus de Bathor" aláírás rövidített változatát, mellyel széljegyzeteit, utólagos bejegyzéseit zárja, nem oldottuk fel.

Ugyancsak jelölés nélkül oldottuk fel a latin szövegrészek abbreviaturáit.

Ahol hiányos vagy a penészes barnulások miatt olvashatatlan volt a szöveg, megpróbáltuk kiegészíteni, amikor ezt erőltetés nélkül, értelemszerűen vagy a megtalált idézet alapján lehetett. Az ilyen kiegészítéseket aláhúzással jelöltük

(A jegyzetek) Jegyzeteink az oldalszámmal és az oldalanként újrakezdődő sorszámmal utalnak a megfelelő szöveghelyre. Ha egy adott szövegrészhez többféle jegyzet is járul, a sorrend mindig: 1. szövegkritikai jegyzet, 2. szómagyarázat vagy

fordítás, 3. forrásmegjelölés, 4. tárgyi jegyzet.

Báthory forrásainak meghatározása igen bonyolult és most általunk távolról sem teljesen lezárt feladat; ő maga igen ritkán és pontatlanul jelöli, hogy mit, honnan vett át. Szinte soha nem idéz szó szerint sem a Bibliából, sem más forrásokból. Valószínűleg többféle Bibliát forgatott, a Vulgatát épp legritkább esetben, idézetei hol az erasmusi Újszövetséggel, hol Pagninus vagy Münster szövegváltozataival hozhatók kapcsolatba. Ő maga is tudatában van az eltérő szövegváltozatok teológiai különbségeinek, néhol utal is erre. De még ahol megadja a forrást, ott sem mindig szószerinti az idézet. Így szinte minden általunk feltüntetett bibliai helymegjelölés mellé oda kell érteni a "confer", "v.ö." szócskát.

Báthory latin tudása kora művelt főuraiéval egy szinten áll, rendkívül sok idézetet tud fejből, kitűnően ismeri a Szentírást, de nyelvtani ismeretei gyengébbek, többször téved. Nyelve, stílusa, akár magyarul, akár latinul ír, a Bibliából táplálkozik, át- és átszövődik főként az Ószövetség toposzai-val, kifejezéskincsével. Szinte minden mondata felidéz egy vagy több bibliai párhuzamot, tisztán nem különíthető el egymástól biblikus stílus és idézet. Így az általunk jelölt locusokon kívül még sok forrást és még számtalan párhuzamos helyet adhattunk volna meg.

A latin részeket ott fordítottuk, ahol Báthory maga nem fordította le. Ahol a Károlyi-féle bibliafordítás értelme fedte a latin szöveget, ott ezt a verziót adjuk, mindig idézőjelben. Ha ezt Báthory kiegészítette, vagy csak távolról parafrázálja, esetleg önállóan ír, akkor saját fordításunk szerepel a jegyzetben idézőjel nélkül, s utalunk, ahol lehet, a párhuzamos helyre. A bibliai idézetek forrásmegjelölésénél a Vulgata számait közöljük, kivéve Károlyi zsoltárdordításait; ahol megtartottuk a vizsolyi biblia számozását, melyet egyébként Báthory is használt.

+ + +

Itt szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek a kötet létrejöttében: Balázs Mihálynak a figyelmes lek-

torálásért, Varjas Bélának, Karácsonyi Bélának, Szabó Gézának és Téglásy Imrének a latin részek olvasatához és fordításához nyújtott segítségért, Ritoókné Szalay Ágnesnek a kéziratári munka megkönnyítéséért.

A sajtó alá rendezők